

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO

**NGUYỄN
VĂN
HUYỀN**

Cuộc đời và sự nghiệp

NHÀ XUẤT BẢN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA

Chịu trách nhiệm xuất bản
GIÁM ĐỐC - TỔNG BIÊN TẬP
PGS.TS. VŨ TRỌNG LÂM

Chịu trách nhiệm nội dung
ỦY VIÊN HỘI ĐỒNG BIÊN TẬP – XUẤT BẢN
ThS. NGUYỄN MINH

Biên tập nội dung: NGUYỄN VIỆT THANH
ThS. NGUYỄN THỊ HẢI BÌNH
PHẠM THỊ HUỆ
ĐỖ PHƯƠNG MAI
TRẦN PHAN BÍCH LIỄU

Trình bày bìa: PHÙNG MINH TRANG

Chế bản vi tính: NGUYỄN THU THẢO

Số đăng ký xuất bản: 2755-2023/CXBIPH/48-193/CTQG.

Quyết định xuất bản số: 2674-QĐ/NXBCTQG, ngày 23/8/2023.

Mã số ISBN: 978-604-57-8910-0

Nộp lưu chiểu tháng 8 năm 2023.

**NGUYỄN
VĂN
HUYỀN**
**Cuộc đời
và sự nghiệp**

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO

**NGUYỄN
VĂN
HUYỀN
Cuộc đời
và sự nghiệp**

NHÀ XUẤT BẢN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA - SỰ THẬT
Hà Nội - 2015

SƯU TẦM, BIÊN SOẠN

- GS. PHẠM VŨ LUÂN
- GS. PHẠM MINH HẠC
- TS. NGUYỄN VĂN HUY
- ThS. LÊ THÀNH
- NGUYỄN VIỆT THANH

TỔ CHỨC BẢN THẢO

- NGUYỄN MINH
- NGUYỄN VIỆT THANH
- PHẠM THỊ HUỆ
- ĐỖ PHƯƠNG MAI

Nguyễn Văn Huyền
(1908-1975)

VIỆT-NAM DÂN CHỦ CỘNG HÒA
ĐỘC LẬP - TỰ DO - HẠNH PHÜC

CHỦ TỊCH
NƯỚC VIỆT-NAM DÂN CHỦ CỘNG HÒA
TẶNG

HUÂN CHƯƠNG ĐỘC LẬP

HẠNG Nhất

Ông Nguyễn Văn Huyền

Đe hưởng Đe Giáo dục nước Việt nam dân chủ cộng hòa

*Đã có nhiều công hiến cho sự nghiệp xây dựng nền giáo dục xã hội chủ nghĩa Việt nam,
góp phần vào sự nghiệp cách mạng của dân tộc.*
(Bằng tặng)

Lệnh số 18/LCT, ngày 15 tháng 10 năm 1975
Đã ghi số Huân chương số 114.24

Hà Nội, ngày 25 tháng 10 năm 1975

CHỦ TỊCH
NƯỚC VIỆT NAM DÂN CHỦ CỘNG HÒA

Bình Đức Thắng

CỘNG HÒA XÃ HỘI CHỦ NGHĨA VIỆT NAM
ĐỘC LẬP - TỰ DO - HẠNH PHÜC

HỘI ĐỒNG NHÀ NƯỚC
NƯỚC CỘNG HÒA XÃ HỘI CHỦ NGHĨA VIỆT NAM
TẶNG

HUÂN CHƯƠNG KHÁNG CHIẾN

HẠNG Nhất

Ông Nguyễn Văn Huyền

Nhà Lầu Ba, huyện Khe An, thành phố Hà Nội

Đã có công lao trong cuộc kháng chiến chống Mỹ, cứu nước

Hà Nội, ngày 15 tháng 1 năm 1975

Nghị quyết số 719/KT (HĐNN) ngày 15 tháng 1 năm 1975
Yêu số vàng số 110

HỘI ĐỒNG NHÀ NƯỚC
NƯỚC CỘNG HÒA XÃ HỘI CHỦ NGHĨA VIỆT NAM
CHỦ TỊCH

Đặng Chinh

Bình Đức Thắng

Huân chương Độc lập hạng Nhất

LỜI NHÀ XUẤT BẢN

Nguyễn Văn Huyền là một trí thức yêu nước tiêu biểu, là người đặt nền móng cho ngành nghiên cứu văn hóa Việt Nam, một nhà giáo dục học lớn, nhà sử học, nhà dân tộc học. Ông là người chiến sĩ rất mực trung thành với lý tưởng cao đẹp của dân tộc và của Đảng, có nhiều đóng góp trên các lĩnh vực giáo dục, đào tạo, khoa học xã hội và nhân văn.

Giáo sư Nguyễn Văn Huyền thuộc lớp trí thức yêu nước, giàu tài năng sáng tạo. Ngay sau ngày Cách mạng Tháng Tám thành công, nước nhà vừa giành được độc lập, Chính phủ giao cho ông trọng trách làm Giám đốc Viện Viễn Đông Bác cổ. Trong giai đoạn làm việc ở đây ông đã thể hiện tầm trí tuệ rộng lớn bao quát rất nhiều lĩnh vực, từ lịch sử truyền thống lâu đời của dân tộc đến những vấn đề hiện đại hoặc hướng tới hiện đại, từ nghiên cứu làng xã, tập tục đến nghiên cứu thể chế hành chính Việt Nam, nghiên cứu tôn giáo nguyên thủy, lễ hội truyền thống, tín ngưỡng dân gian,... Sự quan tâm của ông liên quan đến nhiều mặt đời sống văn hóa - xã hội nhưng đều thống nhất ở một tấm lòng - tấm lòng của người trí thức yêu nước, tấm lòng đưa ông đến với cội nguồn dân tộc và truyền thống lịch sử lâu dài của cha ông, giúp ông hiểu được cái cơ bản tạo ra sức sống của dân tộc.

Trên cương vị Bộ trưởng Bộ Giáo dục, Nguyễn Văn Huyền có công lớn trong việc đặt nền móng cho ngành giáo dục nước ta trong những buổi đầu khi đất nước mới giành được độc lập. Ở cương vị người lãnh đạo cao nhất của ngành ông đã góp phần xây nên nền

quốc học toàn dân, xóa bỏ tình trạng 95% dân số mù chữ, tổ chức một mạng lưới trường học rộng khắp, xây dựng nên một hệ thống giáo dục khá hoàn chỉnh. Trong khi nghiên cứu thực tiễn Việt Nam và kinh nghiệm giáo dục nước ngoài, ông đã chú trọng đến toàn bộ các vấn đề cơ bản của sự nghiệp giáo dục như vị trí của nhà trường trong xã hội, hệ thống giáo dục quốc dân, mục tiêu đào tạo con người phát triển toàn diện, cải cách giáo dục... Cuộc đời và sự nghiệp của ông giữ một vị trí xứng đáng trong lịch sử nền giáo dục nước nhà.

Trong suốt cuộc đời hoạt động cách mạng của mình, Nguyễn Văn Huyền đảm nhiệm những vị trí khác nhau ở nhiều lĩnh vực và hoàn thành xuất sắc mọi nhiệm vụ được giao, được Nhà nước tặng thưởng *Huân chương Kháng chiến hạng Nhất* (1961), *Huân chương Độc lập hạng Nhất* (1975), *Huân chương kháng chiến hạng Nhất* (1985), truy tặng *Giải thưởng Hồ Chí Minh* (đợt 2) về khoa học và công nghệ cho công trình: *Góp phần nghiên cứu Văn hóa Việt Nam* (2 tập).

Cuốn sách ***Nguyễn Văn Huyền - Cuộc đời và sự nghiệp*** tập trung giới thiệu những đóng góp của Nguyễn Văn Huyền trong lĩnh vực giáo dục - đào tạo. Cuốn sách gồm các phần:

Phần thứ nhất: Nguyễn Văn Huyền sống mãi trong lòng bạn bè, đồng chí và đồng nghiệp.

Phần thứ hai: Nguyễn Văn Huyền - Một số bài viết chọn lọc.

Rất mong nhận được sự góp ý của bạn đọc để nội dung cuốn sách được hoàn chỉnh hơn.

Trân trọng giới thiệu cuốn sách cùng bạn đọc.

Tháng 12 năm 2014

NHÀ XUẤT BẢN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA - SỰ THẬT

TIỂU SỬ

Bộ trưởng Nguyễn Văn Huyền, sinh ngày 16/11/1908 trong một gia đình công chức nhỏ tại Hà Nội, tốt nghiệp tiến sĩ Văn khoa.

Trước Cách mạng Tháng Tám, Bộ trưởng Nguyễn Văn Huyền có một thời gian đi dạy học, sau chuyên nghiên cứu về khoa học lịch sử và dân tộc học. Những đề tài và nội dung nghiên cứu của Bộ trưởng trong thời gian này hướng về văn hóa dân tộc và nông thôn Việt Nam.

Cách mạng Tháng Tám năm 1945 thành công, là một trí thức yêu nước, tiến bộ, được Hồ Chủ tịch và Đảng quan tâm giáo dục, nên đã quyết tâm đi theo cách mạng. Sau một thời gian làm Giám đốc Đại học Vạn kiêu kiêm Giám đốc Viện Viễn Đông Bác cổ Hà Nội, từ tháng 11/1946 đến tháng 10/1975, được Quốc hội và Chính phủ cử giữ chức Bộ trưởng Bộ Giáo dục. Gần 30 năm liên đảm nhiệm trọng trách, từ những ngày đầu của cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp, cũng như trong những năm kháng chiến chống Mỹ, cứu nước, Bộ trưởng Nguyễn Văn Huyền luôn vượt mọi khó khăn gian khổ, nắm vững quan điểm, đường lối giáo dục của Đảng và Nhà nước, đi sát cơ sở, nắm chắc phong trào, vận dụng sáng tạo những

kinh nghiệm giáo dục tiên tiến để xây dựng thành công nền giáo dục xã hội chủ nghĩa của nước ta.

Ngoài chức vụ là Bộ trưởng Bộ Giáo dục, Bộ trưởng Nguyễn Văn Huyền còn được bầu và cử giữ nhiều chức vụ quan trọng khác:

- Đại biểu Quốc hội khóa II, III, IV, V.
- Ủy viên Đoàn Chủ tịch Ủy ban Trung ương Mặt trận

Tổ quốc Việt Nam.

- Phó Hội trưởng Hội Hữu nghị Việt - Trung.
- Phó Hội trưởng Hội Nghiên cứu khoa học lịch sử.
- Ủy viên Ủy ban Khoa học và Kỹ thuật Nhà nước.

Bộ trưởng đã tham gia nhiều phái đoàn Chính phủ đi đàm phán với các nước.

Bộ trưởng Nguyễn Văn Huyền đã được Quốc hội và Chính phủ tặng thưởng:

- ***Huân chương Kháng chiến hạng Nhất*** (1961)
- ***Huân chương Độc lập hạng Nhất*** (1975)
- ***Huân chương Kháng chiến hạng Nhất*** (1985)

- Truy tặng ***Giải thưởng Hồ Chí Minh*** (đợt 2) về khoa học và công nghệ cho công trình: *Góp phần nghiên cứu Văn hóa Việt Nam*.

Phần thứ nhất

NGUYỄN VĂN HUYỀN
SỐNG MÃI TRONG LÒNG BẠN BÈ,
ĐỒNG CHÍ VÀ ĐỒNG NGHIỆP

BỘ TRƯỞNG NGUYỄN VĂN HUYỀN GIẢNG "CHINH PHỤ NGÂM"

GS. NGUYỄN LÂN*

... Vài tháng sau ngày toàn quốc kháng chiến tôi nhận được quyết định do Bộ trưởng Bộ Quốc gia Giáo dục Nguyễn Văn Huyền ký cử tôi làm Giám đốc Giáo dục Liên khu X. Lần đầu tiên tôi được gặp Bộ trưởng là khi Bộ triệu tập Hội nghị giáo dục tại Cao Xá ở phía nam tỉnh Phú Thọ (1947). Nói là hội nghị, nhưng thực ra chỉ có ba giám đốc là cụ Nguyễn Văn Hiếu là Giám đốc Giáo dục Liên khu III, cụ Hoàng Ngọc Phách là Giám đốc Giáo dục Liên khu I và tôi là Giám đốc Giáo dục Liên khu X. Vừa gặp mặt nhau, chưa bàn bạc được gì thì có tin quân Pháp tiến lên Việt Bắc. Thế là Hội nghị phải giải tán.

Đó là lần đầu tiên tôi được gặp Bộ trưởng Nguyễn Văn Huyền. Bộ trưởng kém tôi 2 tuổi, nhưng lúc đó tôi tưởng như Bộ trưởng còn trẻ trung lắm, với vẻ mặt trắng trẻo, nụ cười tươi tắn và dáng điệu nhanh nhẹn. Mỗi gặp nhau lần đầu, tôi đã rất mừng là có một vị Bộ trưởng trẻ trung, mạnh khỏe và

* Nguyên Giám đốc Giáo dục Liên khu X, Liên khu Việt Bắc.

rất lịch sự trong cách đối xử với ba ông Giám đốc Giáo dục các Liên khu đã nhiều tuổi.

Lần thứ hai tôi được gặp Bộ trưởng Nguyễn Văn Huyền là vào đầu năm 1948: khoảng cuối năm 1947, Bác Hồ có cử hai ông Nguyễn Xiển và Nguyễn Văn Tạo đến kiểm tra công tác giáo dục của Liên khu X. Sau khi Bác nghe báo cáo của Ban kiểm tra về công tác của tôi trong Liên khu X, Bác có tự tay đánh máy một bức thư đề tháng 01/1948 để khen kết quả việc quản lý giáo dục ở Liên khu X (thư đó hiện được giữ ở Viện Bảo tàng Hồ Chí Minh). Chẳng bao lâu, Bộ trưởng Nguyễn Văn Huyền lên Phú Thọ, họp những cán bộ cốt cán ở Liên khu, trong đó có cụ Vương Kiêm Toàn, phụ trách Bình dân học vụ và cụ Trần Văn Khang, Hiệu trưởng Trường Trung học kháng chiến Chu Văn An ở Đào Dã. Bộ trưởng tuyên bố là sau khi nghe báo cáo của Ban kiểm tra, Bác đã thưởng cho tôi một bộ quần áo lụa nâu do thanh, thiếu niên khu IV tặng Bác (bộ quần áo ấy hiện được giữ ở phòng truyền thống của Trường Đại học Sư phạm Hà Nội).

Đến khi Chính phủ cho sáp nhập Liên khu X và Liên khu I thành Liên khu Việt Bắc, Bộ trưởng Nguyễn Văn Huyền đã quyết định cử cụ Hoàng Ngọc Phách về phụ trách Ban Tu thư của Bộ và cử tôi làm Giám đốc Giáo dục Liên khu mới rộng lớn từ Lào Cai, Hà Giang, Tuyên Quang, Yên Bái ở phía tây sang Cao Bằng, Bắc Kạn, Lạng Sơn ở phía đông và xuống đến Phú Thọ, Bắc Ninh, Bắc Giang, Vĩnh Yên ở phía nam. Biết là công tác ở khu rộng lớn như thế có nhiều khó khăn, Bộ trưởng Nguyễn Văn Huyền thường có những lời khuyên khích tôi.

Khi nghe tin quân Pháp rục rịch tiến lên Việt Bắc, tôi đã chuyển cơ quan từ Phú Thọ lên Yên Bái, rồi vượt qua Đèo Khế sang Thái Nguyên. Khi tôi đặt cơ quan ở Đồng Bẩm, tôi được tiếp Bộ trưởng Nguyễn Văn Huyền. Bộ trưởng ngỏ ý muốn đi thăm một trường trung học. Thời đó ở Việt Bắc trừ Trường Hùng Vương ở Phú Thọ, có Trường Hàn Thuyên ở Bắc Ninh là quy củ hơn cả. Tôi mời Bộ trưởng đến thăm trường này. Hai chúng tôi và người tùy tùng của Bộ trưởng đều đạp xe đạp đến thăm trường ấy. Hôm đó giáo viên dạy Văn giảng một bài trích trong *Chinh phụ ngâm*. Giáo viên phấn khởi dạy rất nhiệt tình, trong khi Bộ trưởng ngồi chăm chú ghi chép.

Sau giờ học, Bộ trưởng cho họp tất cả các giáo viên trong phòng Hiệu bộ. Bộ trưởng khen bài giảng của giáo viên rất sinh động và có hồn, chứng tỏ giáo viên đã chuẩn bị bài rất kỹ. Nhân dịp ấy, Bộ trưởng giảng cho các giáo viên nghe về nguồn gốc quyển *Chinh phụ ngâm* của bà Đoàn Thị Điểm. Đó là bản dịch tài tình ra Quốc âm quyển thơ chữ Hán của Đặng Trần Côn viết vào khoảng thế kỷ XVIII, một thời kỳ loạn lạc tràn lan khắp địa bàn cai trị của chúa Trịnh. Bản chữ Hán đã được Phan Huy Ích dịch, nhưng khi có bản dịch của bà Đoàn Thị Điểm để chứng tỏ thiên tài của nữ văn sĩ này. Chúng tôi ngồi nghe đều nhận thấy Bộ trưởng tuy là một nhà Tây học xuất sắc vẫn thông thạo văn học sử Việt Nam và tinh hoa của ngôn ngữ nước nhà.

TUỞNG NHỚ NGUYỄN VĂN HUYỀN "TRỒNG NGƯỜI" - HOÀI BẢO SUỐT ĐỜI

VŨ ĐÌNH HÒE*

Giáo sư, tiến sĩ Nguyễn Văn Huyền, tuổi đời hơn hẳn tôi bốn xuân. Ông đỗ cử nhân Văn chương kiêm cử nhân Luật - Đại học Sorbonne Paris, rồi ông đã hiển đạt, mang học vị tiến sĩ Văn khoa mà tôi chưa xong khóa đầu cử nhân Luật. Ông lại sống cách xa tôi hàng nửa vòng trái đất, nên tôi khó có dịp được làm quen với ông. Nhưng số phận run rủi khiến hai người vô tình cùng rơi sớm vào "nghịch thầy". Ông giảng dạy tại Trường Ngôn ngữ phương Đông trên đất "mẫu quốc" trong thời gian làm tiến sĩ. Còn tôi trong khi học luật may mắn xin được chân trợ giáo tại Trường tư thực "Thăng Long", giữa cố đô ngàn năm văn hiến nay trở thành "nhượng địa" của nước "Đại Pháp".

Về nước năm 1935 với luận án nổi tiếng *Hát đối của nam nữ thanh niên ở Việt Nam*, ông Nghè Huyền được giữ chức giáo sư Trường Bảo hộ - Ban Tú tài bản xứ. Thế mà chỉ

* Nguyên Bộ trưởng Bộ Quốc gia - Giáo dục; nguyên Bộ trưởng Bộ Tư pháp.